

Oblikovanje in faktorizacija Vprašalnika stališč o športu

Tanja Kajtna^{1*} in Špela Hvalec²

¹Univerza v Ljubljani, Fakulteta za šport, Ljubljana

²Psihiatrična bolnišnica, Idrija

Povzetek: Stališča so trajnejše miselne, čustvene in vrednostne naravnosti do različnih predmetov, oseb, dogodkov in pojavov, ki vplivajo na naše obnašanje. Ker odigra trener pri razvoju športnikove kariere pomembno vlogo, na omenjeni proces pomembno vplivajo tudi njegova stališča. Zaradi pomanjkanja ustreznih merskih instrumentov za raziskovanje trenerjevih stališč je bil namen pričujočega dela oblikovati in faktorizirati vprašalnik trenerjevih stališč o športu. Vprašalnik stališč o športu (VSS), ki je bil izhodiščno sestavljen iz 60 postavk, smo aplicirali na 275 slovenskih trenerjih. Faktorska analiza rezultatov je pokazala, da lahko glede na lastne vrednosti in test drobirja izločimo tri faktorje – poimenovali smo jih *vzgoja*, *vrhunstvo* in *težave*. Preverili smo tudi zanesljivost vprašalnika. Na podlagi izračunanih koeficientov zanesljivosti, ki se gibljejo znotraj pričakovanega razpona zanesljivosti za ocenjevalne lestvice, lahko zaključimo, da je oblikovani vprašalnik trenerjevih stališč o športu ustrezno zanesljiv merski instrument. Končna verzija vprašalnika vsebuje 40 postavk.

Ključne besede: stališča do športa, trenerji, sestava testov

Formation and factorization of the Sport Attitudes Inventory

Tanja Kajtna¹ and Špela Hvalec²

¹University of Ljubljana, Faculty of sport, Ljubljana, Slovenia

²Psychiatric hospital, Idrija, Slovenia

Abstract: Attitudes are lasting cognitive, emotional and conative orientations towards different objects, people, events and occurrences, which affect our behaviour. Since a coach plays a crucial role in developing an athlete's career, his attitudes towards different aspects of sport are also important. Because of the absence of adequate instruments for measuring the coach's attitudes, the purpose of this work was to form and factorize an inventory of coach's attitudes towards sport. Inventory of coach's attitudes towards sport initially consisted of 60 items and was applied on 275 Slovene coaches. A scree plot and eigenvalues obtained with the factor analysis have shown a 3-factor solution – we named them *education*, *top sport* and *problems*. The reliability coefficients were well within the range of expected values and we can conclude that the inventory of coach's attitudes towards sport is an adequately reliable instrument. The final version of the instrument contains 40 items.

Key words: sports (attitudes toward), coaches, test construction

CC = 3720, 2220

* Naslov/Address: Tanja Kajtna, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za šport, Gortanova 22, 1000 Ljubljana, tanja.kajtna@fsp.uni-lj.si

Stališča

K dinamičnim vidikom osebnosti poleg motivov prištevamo *cilje, smotre, načela, ideale in vrednote*, hkrati pa ne smemo pozabiti na *interese in stališča* (Musek, 2000) - stališča so trajnejše miselne, čustvene in vrednostne naravnosti do različnih predmetov, oseb, dogodkov in pojavov (športa, vegetarijanstva, narave ...). Vsako stališče ima svojo spoznavno (kognitivno), čustveno (konativno) in vedenjsko (akcijsko) sestavino (Marentič-Požarnik, 2000). Globoko zakoreninjena, intenzivna in pogosto negativna stališča imenujemo predsodke (npr.: Ženske kot trenerke so preveč čustvene in niso zmožne zbranega in umirjenega delovanja v športu.). Stališča so eden najpomembnejših rezultatov socialne konstrukcije človeka (Sherif, 1967), zanje nimamo bioloških predispozicij in so v celoti naučena, pridobljena s socializacijo. Močan dejavnik za oblikovanje stališč so družina, šola, mediji ... Lahko bi rekli, da so stališča socialno pridobljene strukture osebnosti in jih skozi celo življenje oblikujemo in spreminjamo (Sherif, prav tam). So pomemben rezultat socializacije človeka in so relativno stabilen kompleks, zato so spremembe povezane s spremembami v dejanskem obnašanju posameznika.

Mnogi raziskovalci (Krech, Crutchfield in Ballachey, 1972; Rosenberg in Howland, 1960, v Nastran Ule, 2000) se strinjajo, da so stališča trajni sistemi pozitivnega ali negativnega ocenjevanja, občutenja in aktivnosti posameznika v odnosu do različnih socialnih situacij in objektov.

Vse te definicije poudarjajo naslednje značilnosti pojma stališč (Nastran Ule, 2000):

- dispozicijski karakter stališč – stališča so trajna duševna pripravljenost za določen način reagiranja;
- pridobljenost stališč – stališča pridobivamo v teku življenja, v procesih socializacije;
- delovanje na obnašanje – stališča imajo direktivni in dinamični vpliv na obnašanje in vplivajo na doslednost oziroma konsistentnost človekovega obnašanja;
- sestavljenost oziroma kompleksnost stališč – stališča so integracija treh osnovnih duševnih funkcij: kognitivne (stališča so vedenja znanja, izkušnje itd.), emotivne (so pozitivna ali negativna občutja in ocenjevanja objektov – simpatija, sovraštvo, jeza itd), aktivnostne – konativne (posameznik deluje glede na objekt stališč, podpira pozitivne situacije in preprečuje tiste situacije, do katerih ima negativna stališča). Med temi komponentami obstaja tesna povezanost – lahko jih ločimo pojmovno, ne pa realno.

Stališča so lahko splošna ali specifična. Nekatera stališča zavzamemo do vseh ljudi, druga le do pripadnikov nekaterih skupin, lahko so bolj ali manj ekstremna, razlikujejo se tudi po stopnji kompleksnosti in diferenciranosti. Raziskave stališč kažejo, da ljudje težijo k organiziranju svojih stališč v celoto tako, da so stališča medsebojno usklajena (Nastran Ule, 2000).

Pojem stališč lahko igra osrednjo vlogo pri socialno psihološkem modelu razlage in napovedovanja človeškega obnašanja. Stališča usmerjajo naše početje v svetu in obratno, spremembe v socialnem svetu se najprej odrazijo v spremembi naših stališč, ki nato vpliva na spreminjanje naših dejanj in vedenjskih oblik (Sherif, 1967). Zaradi tesne povezave stališč z obnašanjem so le-ta ključna za izoblikovanje predstave o nas samih, pa tudi za oblikovanje predstave o drugih (Nastran Ule, 2000). Pojem stališča zajema tisto, kar je cilj vsakega znanstvenika – predvidevanje o tem, kaj nas čaka, kaj se bo zgodilo, kako bodo reagirali drugi ... (Rot, 1983). Stališče je pomemben psihološki pojem zato, ker zajame kompleksno soodvisnost človekove duševnosti in njegovega socialnega obnašanja. Ravno struktura stališč posameznika najmočneje vpliva na dogajanje med ljudmi – prav razlike v stališčih so eden najpogostejših vzrokov za konflikte med ljudmi (Nastran Ule, prav tam).

Funkcije stališč

Socialni psihologi so ugotavljali, da ljudje sprejemajo stališča zato, ker pomagajo zadovoljiti njihove osnovne potrebe – stališča vplivajo na mentalno pripravljenost za določen način reagiranja in zato vplivajo na to, kako zaznavamo in doživljamo določene situacije in objekte, kako o njih mislimo in nanje emocionalno reagiramo (Bečaj, 1997). Usmerjajo pozornost, torej delujejo na selektivnost percepcije, pomagajo v množici vtisov in dražljajev izbrati in videti le tisto, kar se sklada z njimi. Negativne implikacije takšne selektivnosti kot posledice stališč so najbolj očitne takrat, ko so stališča postala predsodki in zaradi njih ne moremo ustrezno zaznavati ljudi in situacij, proti katerim so ti predsodki naperjeni. Stališča delujejo tudi na učenje in pomnjenje – hitreje si zapomnimo stvari, ki so bliže našim stališčem (Nastran Ule, 2000).

Poznamo več funkcij stališč (Nastran Ule, 2000):

- *obrambna* – nekatera stališča nam služijo za ohranjanje pozitivne samopodobe in nam služijo kot obrambni mehanizmi (tipičen mehanizem te vrste je projekcija – študent, ki pade na izpitu, bo brez razloga za to obsojal učitelja);
- *vrednostno-ekspresivna* – ljudje imajo potrebo po izražanju tistih stališč, ki jim omogočajo posredovanje centralnih vrednostnih predstav ali pomembnih komponent njihovih predstav o sebi; takšna stališča krepijo občutek samorealizacije in samoizražanja;
- *instrumentalna oz. prilagoditvena* – stališča lahko pomagajo ljudem, da se prilagodijo na trdo realnost življenja, da razvijejo in uveljavljajo svoj življenjski slog, da dosežejo zaželene cilje in se izognejo nezaželenim dogodkom;
- *kognitivna* – stališča lahko pomagajo organizirati in strukturirati predstavo o svetu, pomagajo nam klasificirati nove informacije in izkušnje, tako da nam pripravljajo že vnaprej evaluativne dimenzije in nam s tem poenostavijo kompleksen svet, da ga bolje razumemo.

Oblikovanje in spreminjanje stališč

Za oblikovanje stališč so pomembne predvsem tiste lastnosti posameznika, ki določajo njegovo samopodobo. Ljudje z bolj pozitivno samopodobo strmiijo k trdnejši strukturi stališč. Avtoritarne osebe razvijejo zelo trdno, toda ozko in nefleksibilno strukturo stališč, poznajo izjemno močno polarizacijo stališč in nekritično poudarjanje lastnih stališč. Osebe s šibko samopodobo razvijejo nestabilna stališča (Nastran Ule, 2000). Za razvoj in oblikovanje stališč je potrebno celostno nebesedno, intuitivno, čutno in čustveno doživljanje, pa tudi razumsko, analitično spoznavanje in sklepanje. Pomembno je, da se prepletata in srečujeta v interakciji, kjer spoznavni vidik črpa energijo iz čustvenega in čustveni globino iz razumevanja (Marentič-Požarnik, 2000). Vpliv neposredne izkušnje na oblikovanje stališč v psihologiji pojasnjujemo s pogojevanjem in učenjem po modelu. Če smo dalj časa izpostavljeni podobnim dražljajem, potem težimo k takšnim stališčem, ki so skladna z našimi odzivi na te dražljaje (Nastran Ule, prav tam). V primeru, da ne moremo priti do neposredne izkušnje, so za formiranje stališč pomembne informacije. Pomemben vir prenosa informacij je predvsem komunikacija.

Stališča se lahko spreminjajo v intenziteti (od bolj k manj ekstremnim ali obratno) in smeri (od pozitivnih k negativnim ali obratno) (Nastran Ule, 2000). Njihovo spreminjanje je odvisno tudi od njihovih karakteristik, predvsem od njihove ekstremnosti, kompleksnosti in usklajenosti. Raziskave kažejo, da je bolj ekstremna, bolj kompleksna in bolj usklajena stališča težje spreminjati kot ostala (Nastran Ule, 2000). Bečaj (1997) govori o tem, da lahko poskus spreminjanja zelo ekstremnih, močno kompleksnih in usklajenih stališč pripelje do bumerang efekta – intenzivnost takšnih stališč se lahko še poveča.

Spreminjanje stališč je povezano tudi s stabilnostjo in spreminjanjem socialnega sistema in ideologije. Raziskave kažejo, da spremembe v družbenih odnosih sicer lahko vodijo do hitrega spreminjanja stališč ljudi, vendar ni nobenega avtomatizma ali neposredne vzročne zveze. Trdnost stališč je odvisna tudi od tega, koliko potrjujejo predstavo o sebi pri posamezniku. Če je stališče udeleženo pri oblikovanju in ohranjanju centralnih lastnosti podobe o sebi, bo seveda posameznik tako stališče želel obdržati (Sherif, 1967). Na spreminjanje in oblikovanje stališč najpomembneje vplivajo naslednji dejavniki (Nastran Ule, 2000): skupinska pripadnost (predvsem vpliv primarnih in referenčnih skupin); informacije in znanje (predvsem vpliv množičnih komunikacijskih sredstev in izvorov informacij); osebnostne lastnosti in značilnosti (predvsem izkušnje, trenutne potrebe in motivacija posameznika).

Skupine imajo poseben vpliv na oblikovanje in spreminjanje stališč. Ta vpliv uveljavljajo predvsem s poudarjanjem skupnega vrednotnega sistema skupine, z dajanjem socialne podpore tistim posameznikom, ki delujejo v skladu s skupnim vrednotnim sistemom, s sankcioniranjem tistih posameznikov, ki ne delujejo v skladu s skupnim vrednotnim sistemom in z izborom in cenzuro informacij, ki naj bi prišle do članov skupine (Nastran Ule, 2000).

Skupina tako z oblikovanjem skupinskih norm in prilagajanjem teh norm stališčem njihov obstoj in trdnost še poveča (Sherif, 1967). Pri formiranju stališč imajo še posebej pomembno vlogo primarne skupine (družina, vrstniki itd.). V primarnih skupinah človek odrašča in pridobiva prve izkušnje in imajo tako zaradi močnih emocionalnih vezi pomemben vpliv na posameznika. Če so te skupine za posameznika tudi referenčne skupine, torej tiste, katerih vrednotni sistem posameznik najbolj sprejema, imajo na posameznika še toliko večji vpliv. Sherif je v svojih raziskavah ugotovil, da posameznik prej spremeni stališče, če je sprememba sprejeta v skupini. Demokratično vodene skupine so pri spreminjanju stališč uspešnejše kot avtokratsko vodene (Nastran Ule, 2000).

Trenerji in stališča

Številni avtorji trenerja opredeljujejo kot ključno osebo v oblikovanju športnikove kariere (Gummerson, 1992; Krevsel, 2001; Martens, 1990; Sabock, 1985; Solomon, 2001; Tušak in Tušak, 2001), zato na omenjen proces pomembno vplivajo tudi stališča trenerjev.

Stališča, vezana na šport, so eno od mnogih področij posameznikovega spektra stališč in se nanašajo na področje športa. Pri vodilnih športnih delavcih in trenerjih so psihološki dejavnik, ki vpliva na uspešnost tako trenerjev mlajših selekcij kot trenerjev vrhunskih športnikov, hkrati pa so njihove ustrezne psihološke usmeritve ključnega pomena za nadaljnji razvoj športa (Pur, 2005). Pomembna so tudi trenerjeva stališča do treniranja mladih in vloge staršev (Tušak, Tušak in Tušak, 2003) in do vključevanja strokovnih panožnih teamov (McCullagh in Noble, 1996). V sodobnem športu, ki v veliki meri postaja odvisen od številnih dodatkov prehrani, se morata športnik in trener znati tudi upreti skušnjavi, da bi posegla po uporabi prepovedanih substanc, sicer lahko vsaj športnik tvega izključitev iz nastopanja ali celo zaključek kariere. Za oblikovanje stališč do dopinga pri športniku pa so lahko ključna prav trenerjeva stališča do tega pojava. Omenjene sklope področij smo izbrali tudi za naš vprašalnik in se nanje nanašajo postavke oziroma stališča, ki smo jih vključili v začetno verzijo vprašalnika.

V obsežni raziskavi o stališčih slovenskih trenerjev do nekaterih vsebinskih vprašanj njihovega poklicnega delovanja, ki so jo opravili Jošt, Dolenc, Pustovrh, Leskošek in Vest (2001) so uporabili vzorec 1418 trenerjev iz 64 panog. Na osnovi strukture odgovorov na posamezna anketna vprašanja so izpostavili naslednje ugotovitve. Plače trenerjev so po mnenju največjega dela trenerjev še vedno prenizke glede na zahtevnost in obseg njihovega dela in bi morale biti urejene sistemsko na ravni države za vse športne panoge enako. Nezadovoljstvo so izrazili tudi glede materialnih razmer, v katerih so delovali, saj je samo vsak peti trener bil mnenja, da so le-te za njihovo delo dobre. Večina (97 %) trenerjev je s svojim delom zelo zadovoljnih. Pozitivno trenerji tudi ocenjujejo odnos delodajalcev do njihovega dela in imajo občutek, da jih delodajalci cenijo in spoštujejo.

Trenerji so se tudi večinoma strinjali, da je njihovo delo menedžersko in da opravljajo v obdobju športnikove adolescence pomembno vlogo. Trenerji so se večinoma opredelili za zakonsko ureditev svojega delovanja in so menili, da bi morali imeti na ravni države ustrezno stanovsko združenje trenerjev. Sistem licenciranja bi moral vključevati plačilo licence, ustrezno izobrazbo in stalno dopolnilno izobraževanje. Prav tako so podprli projekt zaposlovanja trenerjev preko Ministrstva za šolstvo, znanost in šport tudi v prihodnje. Večina trenerjev je menila, da je njihovo delo težje kot delo profesorja športne vzgoje v šoli in hkrati slabše družbeno vrednoteno. Le vsak peti trener se je strinjal, da je imel pri svojem strokovnem delu dobre možnosti za razvojno delo, inovacije, ustvarjalnost in lasten študij (Jošt idr., 2001).

V literaturi s področja športa sicer zasledimo le malo strokovnih del, ki raziskujejo stališča trenerjev, vezana na šport. Omenjenemu botruje tudi dejstvo, da na razpolago ni ustreznih merskih instrumentov. Namen pričujočega dela je bil tako oblikovati ustrezen vprašalnik za merjenje trenerjevih stališč o športu in pregledati njegove merske značilnosti.

Metoda

Udeleženci

V raziskavi je sodelovalo 275 slovenskih trenerjev, 237 je bilo moških in 37 žensk, en trener pa ni navedel spola. Povprečna starost trenerjev je bila 38,87 let ($SD = 10,01$), pri tem je bil najmlajši trener star 21 in najstarejši 64 let. Razlike v starosti med trenerji in trenerkami niso bile statistično pomembne – povprečna starost moških je bila 39,21 ($SD = 10,15$), žensk pa 36,69 let ($SD = 8,88$); $F(1, 272) = 1,97, p = 0,16$. Povprečno število let delovanja v trenerski sferi je bilo 17,47 let ($SD = 10,34$).

Med trenerji jih je imelo 88 končano srednjo šolo, 44 višjo šolo, 125 trenerjev je bilo univerzitetno izobraženih in 9 trenerjev je imelo končan magisterij ali doktorat. Devet trenerjev ni podalo podatka o izobrazbi. Primerjava izobrazbene strukture trenerjev glede na spol in kategorijo športa je prikazana v naslednji tabeli.

Tabela 1. Izobrazbena struktura trenerjev glede na spol in kategorijo športa.

	spol				kategorija športov			
	moški		ženske		individualni		ekipni	
izobrazba	<i>N</i>	%	<i>N</i>	%	<i>N</i>	%	<i>N</i>	%
srednja šola	81	34,2	7	18,9	72	35,0	16	23,9
višja šola	37	15,6	6	16,2	30	14,6	14	20,9
univerza	103	43,5	22	59,5	92	44,7	33	49,3
magisterij ali doktorat	7	3,0	2	5,4	6	2,9	3	4,5
ni opredeljeno	9	3,8	0	0,0	6	2,9	1	1,5

V tabeli 1 vidimo, da so ženske trenerke nekoliko bolj izobražene od moških; trenerji ekipnih in individualnih športov pa so približno izenačeni po izobrazbeni strukturi. Iz strukture udeleženih trenerjev je tudi razvidno, da večina v vzorec vključenih trenerk deluje v individualnih športih in da so številni športi »rezervirani« le za moške trenerje, kot na primer večina ekipnih športov, padalstvo, smučarski teki, kolesarstvo, tenis ...

Pripomočki

Oblikovali smo Vprašalnik stališč o športu (VSS), ki vključuje 60 postavk, na katere udeleženec odgovarja na 7-stopenjski lestvici. Pri tem 1 pomeni »sploh se ne strinjam«, 7 pa »v celoti se strinjam«. Postavke se nanašajo na stališča trenerjev do vzgoje mladih športnikov, do pomembnosti lastnega izobraževanja, dopinga, zadovoljstva z lastnim položajem, izobraževanja športnikov, upoštevanja fair playa in reprezentančnih nastopov (glej tabelo 3).

Postopek

Rezultati so bili zbrani v okviru projekta »Stili vodenja pri slovenskih trenerjih«, ki pod vodstvom dr. Mateja Tušaka poteka na Ministrstvu za šolstvo in šport. Udeleženci so bili testirani od oktobra 2004 do septembra 2005. Testiranje je bilo anonimno. Za večino udeležencev je potekalo individualno. Trenerji, ki so vključeni v program nacionalnih panožnih šol, pa so testiranje opravili skupinsko na seminarju na Ministrstvu za šolstvo in šport.

Rezultati

Struktura Vprašalnika stališč o športu

Z metodo glavnih komponent smo izločili več komponent (glej tabelo 2). Izločene komponente pojasnijo dokaj majhen delež skupne variance, po tretji ekstrahirani komponenti vsak nadaljnji faktor pojasni manj kot 4 odstotke skupne variance (glej tabelo 2). Test drobirja je pokazal, da iz množice ekstrahiranih komponent izstopajo tri. V skladu s tem smo se odločili, da v nadaljnjo analizo vprašalnika stališč vključimo tri komponente.

Ker smo želeli medsebojno čim bolj nekorelirane komponente, smo uporabili rotacijo Varimax s Kaiserjevo normalizacijo. Strukturo po rotaciji prikazuje tabela 3. V njej so stališča, ki glede na nasičenost sodijo v prvo komponento, zbrana v prvem sklopu. Stališča, ki sestavljajo drugo komponento, so zbrana v drugem, in stališča, s katerimi je najmočneje nasičena tretja komponenta, so zbrana v tretjem sklopu. Stališča, zapisana v poševnem tisku, niso bila vključena v nadaljnjo analizo, saj nasičenost z nobeno od treh komponent ni presegala vrednosti 0,30.

Tabela 2. Lastne vrednosti izločenih faktorjev in z njimi pojasnjena varianca.

Komponenta	Začetne lastne vrednosti		
	Skupna	% variance	kumulativni %
1	6,10	10,17	10,17
2	3,42	5,70	15,87
3	2,70	4,51	20,38
4	2,29	3,82	24,20
5	2,16	3,59	27,79
6	1,98	3,29	31,09
7	1,78	2,97	34,06
8	1,74	2,90	36,96
9	1,53	2,55	39,51
10	1,50	2,50	42,02
11	1,47	2,46	44,48
12	1,39	2,32	46,79
13	1,36	2,26	49,06
14	1,31	2,19	51,25
15	1,25	2,09	53,34
16	1,22	2,03	55,37
17	1,20	2,00	57,37
18	1,15	1,92	59,29
19	1,07	1,79	61,07
20	1,04	1,74	62,81
21	0,99	1,64	64,46
22	...		

Na podlagi te analize smo tri komponente tudi poimenovali. Prvo komponento smo poimenovali »vzgoja«, saj vključuje stališča do poudarjanja vzgoje športnikov, njihovega in lastnega izobraževanja, upoštevanja pravil glede uporabe nedovoljenih substanc, spoštovanja nasprotnikov, pravil športa samega, privzganja discipline in odgovornosti. Druga komponenta vsebuje stališča do nastopanja za reprezentanco, strokovnega dela v športu, javne izpostavljenosti v športu in usklajevanja šole in športa. Vsi ti vidiki označujejo dejavnike, ki opredeljujejo vrhunsko delo v športu (tudi usklajevanje šole in športa – gre namreč za prilagajanje pogojev na način, ki omogoča nemoteno ukvarjanje s športom), zato smo to drugo komponento poimenovali »vrhunstvo«. V tretji komponenti so vključena stališča do problematike v športnem delu (psihična zahtevnost poklica, onemogočenost dolgoročnega načrtovanja kariere, slabe finančne pogoje, premalo varnosti, neurejen delavnik, poseganje v družinsko življenje), zato smo jo poimenovali »težave«.

Tabela 3. Strukturna matrika (po metodi glavnih komponent in rotaciji Varimax s Kaiserjevo normalizacijo).

Stališče	1	2	3
Pri delu z mladimi je potrebno poudarjati spoštovanja pravil in spoštljivega odnosa do nasprotnika.	0,68	-0,01	0,06
Kot trener spodbujam izobraževanje športnikov.	0,59	0,23	0,01
Pomembno je, da se športniki posvečajo tudi šoli.	0,55	0,23	0,06
Pravila posameznega športa je potrebno vselej upoštevati.	0,54	0,10	-0,03
Trener deluje tudi kot vzgojitelj.	0,50	0,03	0,05
Treniranje je poklic, ki zahteva redno izpopolnjevanje znanja.	0,50	0,30	0,04
Trener je hkrati tudi vzgojitelj.	0,45	0,16	0,00
Trener se mora znati tudi v vlogi psihologa.	0,43	0,04	0,02
Mladim športnikom je potrebno privzgojiti disciplino in odgovornost.	0,43	-0,05	0,13
Delo trenerja zahteva tudi precejšnje organizacijske sposobnosti.	0,39	0,28	0,01
Trener naj bi mlademu športniku predstavljal vzor.	0,38	0,13	-0,06
Uživanje prepovedanih sredstev ni v skladu z osnovnimi načeli športa.	0,37	-0,04	0,01
Za bodočega vrhunškega športnika je izobrazba manj pomembna od športa.	-0,36	-0,09	0,14
Nastop za državno reprezentanco je športnikova osnovna dolžnost.	0,33	0,06	0,18
Izmenjava znanja z drugimi trenerji je lahko koristen vir znanja.	0,32	0,17	-0,16
Z drugimi trenerji se pogosto pogovarjam o strokovnih temah.	0,07	0,61	-0,07
Aktivno sodelujem pri usklajevanju šole in športa.	0,17	0,61	0,00
Imam stike z učitelji mojih športnikov.	-0,05	0,59	0,10
Spremljam strokovno literaturo in nove raziskave s področja mojega dela.	0,11	0,56	-0,09
Redno se seznanjam z novostmi na področju dopinga.	-0,11	0,50	-0,07
S svojimi športniki se pogovarjam tudi o šoli/izobraževanju.	0,35	0,44	0,03
S svojimi športniki se pogovarjam o časti, ki predstavlja nastop za reprezentanco.	0,21	0,43	0,09
Javna izpostavljenost vpliva na moje družinsko življenje.	-0,23	0,39	0,31
Delo trenerja zahteva precejšnje poznavanje področja medicine.	0,09	0,38	-0,15
Na trenerskih seminarjih lahko pridobim številna koristna znanja.	0,13	0,37	-0,30
Biti reprezentančni trener predstavlja posebno čast.	0,25	0,35	0,01
Kot športni trener imam premalo prostega časa.	0,10	0,06	0,62
Poklic trenerja preveč posega v družinsko življenje.	0,01	0,20	0,59
Kot trener moram preveč časa nameniti delu, ki bi ga lahko opravili drugi strokovnjaki.	-0,08	0,24	0,51
V primerjavi z nagradami športnikov so nagrade trenerjev prenizke.	0,07	0,18	0,49
Pomen fair playa v športu je vse manjši.	-0,04	-0,07	0,45
V slovenskem prostoru je težko uskladiti šolo in šport.	-0,02	-0,10	0,43
Poklic trenerja ne nudi finančne varnosti.	0,02	-0,01	0,41
Poklic športnega trenerja je psihično zahteven.	0,33	0,32	0,41
Za svoje delo sem preslabo plačan.	-0,09	0,20	0,40

... se nadaljuje na naslednji strani.

... Tabela 3

Profesionalni (vrhunski) šport zapostavlja fair play.	0,06	-0,11	0,36
Mislim, da se lahko naučim več sam kot na trenerskih seminarjih in predavanjih.	-0,18	-0,16	0,34
Poklic trenerja je stresen.	0,22	0,30	0,34
Kot športni trener težko dolgoročno načrtujem kariero.	0,05	-0,08	0,32
Vrhunski športniki posvečajo premalo pozornosti svoji izobrazbi.	0,12	0,10	0,31
<i>Cilj športa mladih je predvsem omogočiti čim boljši razvoj.</i>	0,29	0,10	0,21
<i>Poostriiti bi morali dopinške kontrole.</i>	0,29	-0,10	0,13
<i>Vrhunski športniki so najboljši ambasadorji države.</i>	0,28	0,13	0,22
<i>Naloga trenerja je tudi usklajevanje strokovnega teama.</i>	0,27	0,26	0,06
<i>Doping bi moral biti dovoljen.</i>	-0,26	-0,06	0,16
<i>Samo trenerji, ki trenirajo vrhunske športnike, so lahko vrhunski trenerji.</i>	-0,26	0,19	0,14
<i>Delo trenerja ne zajema zgolj vodenja treningov in tekem.</i>	0,26	0,22	-0,01
<i>Dovolim, da športniki zaradi šole izostajajo na treningih.</i>	0,23	-0,02	0,01
<i>Poklic trenerja nudi velika zadoščenja.</i>	0,20	0,14	-0,17
<i>Menim, da so kazni za športnike, ki uporabljajo prepovedana sredstva, preblage.</i>	0,19	-0,11	0,17
<i>Športniki ne bi smeli postavljati pogojev za nastop v reprezentanci.</i>	0,17	0,01	0,10
<i>Fair play poteze v športu bi morale biti posebej nagrajene.</i>	0,17	0,10	0,15
<i>Uživanje prepovedanih sredstev negativno vpliva na podobo vrhunskega športa.</i>	0,11	-0,02	0,05
<i>Poklic športnega trenerja je v javnosti cenjen.</i>	-0,22	0,17	-0,29
<i>Dopinške komisije niso v koraku z dopingom na trgu.</i>	0,15	-0,04	0,26
<i>Reprezentančni nastopi so pomembnejši od klubskih.</i>	0,13	0,13	0,22
<i>Pravi izziv mi predstavlja samo treniranje vrhunskih športnikov.</i>	-0,19	0,29	0,28
<i>Redno se udeležujem trenerskih seminarjev.</i>	0,14	0,28	0,04
<i>Med vrhunce kariere športnega trenerja spada delo kot reprezentančni trener.</i>	0,05	0,26	0,11
<i>Cilj vzgoje mladih športnikov je doseči nivo vrhunskega športa.</i>	-0,07	0,19	0,13

Na podatkih 275 oseb smo izračunali tudi notranjo skladnost posameznih komponent. Cronbachov koeficient alfa za prvo komponento (Vzgoja), ki vsebuje 15 postavk, je znašal 0,72. Za drugo komponento (Vrhunstvo) z 11 postavkami je alfa znašala 0,69, in za tretjo (Težave) s 14 postavkami 0,70. Te zanesljivosti so zadovoljive.

Razprava

Številni avtorji trenerja opredeljujejo kot ključno osebo v oblikovanju športnikove kariere (Gummerson, 1992; Krevsel, 2001; Martens, 1990; Sabock, 1985; Solomon, 2001; Tušak in Tušak, 2001), zato pomembno vplivajo na omenjeni proces tudi trenerjeva stališča. Na področju športne psihologije zasledimo le malo raziskav, ki bi

obravnave stališča trenerjev o športu. Ker ni na razpolago niti ustreznega merskega instrumenta, smo oblikovali nov vprašalnik.

Prva verzija VŠ je vsebovala 60 postavk oz. posameznih stališč, kar je preveč za pridobitev jasne slike o stališčih slovenskih trenerjev. Analiza glavnih komponent je pokazala, da lahko iz osnovne skupine stališč izločimo več komponent. Na osnovi lastnih vrednosti in testa drobirja smo izločili tri komponente, katerih lastna vrednost je presegala 2,5 in ki so skupaj pojasnile malo več kot 20 % celotne variance. Glede na uporabljeno rotacijo te tri komponente med seboj niso korelirane.

V omenjene tri komponente smo lahko razvrstili 40 od izvornih 60 postavk, 20 pa se jih ni jasno uvrščalo v nobeno izmed komponent in jih zato v nadaljnji obdelavi nismo upoštevali. Prva od komponent je nasičena s stališči, ki opredeljujejo spoštovanje pravil in odnos do nasprotnika, spodbujanje izobraževanja pri športnikih, posvečanje šoli, trenerjevo delovanje kot vzgojitelj, izpopolnjevanje trenerja, pomen discipline v športu, pomen vzora, ki ga trener predstavlja športniku, odnos do uporabe prepovedanih substanc ... Vse te postavke poudarjajo vzgojo v vrhunski šport, umeščanje športa v siceršnji svet in siceršnje športnikovo okolje in tudi ne zapostavljanje ostalega okolja na račun športa (poudarjanje pomena izobrazbe); gre torej za oblikovanje športnikov v celostne osebnosti, zato smo to prvo komponento poimenovali *vzgoja*.

V drugi komponenti se nahajajo stališča, vezana na pogovor o strokovnih temah z ostalimi trenerji, aktivno sodelovanje šole in športa, spremljanje strokovne literature s področja treniranja, seznanjanje z novostmi na področju dopinga, pomen nastopa v reprezentanci, poznavanje področja medicine ... Vsa ta stališča na nek način govorijo o vsebinah in delovnih nalogah (kompetencah) trenerja, ki želi svoje športnike pripraviti do uspešnega dela v športu (tudi z usklajevanjem šolskih obveznosti s športom) in posledično tudi do vrhunskih rezultatov, zato smo to komponento poimenovali *vrhunstvo*.

Tretja komponenta govori o problematiki trenerjevega dela, o težavah, ki jih imajo trenerji zaradi velikih zahtev, ki jih prednje postavlja njihov poklic – o pomanjkanju prostega časa, o poseganju poklica v družinsko življenje, o preobremenjenosti – vključeno je stališče, v katerem trenerji menijo, da preveč časa porabijo za delo, ki bi ga sicer lahko opravili drugi strokovnjaki, o neupoštevanju fair playa, pomanjkanju finančne varnosti in nizkih plačah, stresnosti poklica, težavah pri dolgoročnem načrtovanju kariere ... To komponento smo zato poimenovali kar *težave*.

Dvajset izmed vseh stališč nismo mogli jasno umestiti v tridimenzionalni prostor, saj niso dovolj visoko korelirala z nobeno izmed komponent. Tako so neumeščena ostala na primer stališča do ustreznosti ostrine dopinških kontrol, nekaterih delovnih nalog trenerja (koordinacija strokovnega teama, obsega delovnih zadolžitvev trenerja), udeleževanja trenerskih seminarjev, ciljev vzgoje mladih športnikov, cenjenosti poklica, opredelitev do tega, ali so pomembnejši klubski ali reprezentančni nastopi ...

V nadaljevanju smo preverili tudi zanesljivost na novo oblikovanega vprašalnika stališč. VŠ se je izkazal kot dovolj zanesljiv merski instrument. Mere zanesljivosti, pridobljene na vzorcu trenerjev, so bile znotraj pričakovanega razpona zanesljivosti (znotraj katerega naj bi se uvrščali koeficienti zanesljivosti različnih ocenjevalnih lestvic)

(Bucik, 1997). Dobljeni koeficienti so tako primerljivi s podatki o zanesljivosti dimenzij in poddimenzij slovenske verzije osebnostnega vprašalnika BFQ, ki jih zasledimo v literaturi, in se gibljejo med vrednostmi 0,63 in 0,82 za posamezne poddimenzije in med 0,76 in 0,87 za dimenzije (Caprara, Barbaranelli, Borgogni, Bucik in Boben, 1997). Sestavljeni vprašalnik stališč je torej ustrezno zanesljiv instrument za merjenje pomembnih stališč o športu pri (slovenskih) trenerjih.

Vprašalnik je instrument, s katerim bi lahko nadalje preverjali strukturo vrednotnega prostora slovenskih trenerjev, predvsem po posameznih skupinah trenerjev – v skupinskih in individualnih športih, pri trenerjih mlajših in starejših športnikov, pri bolj in manj uspešnih trenerjih. Prav tako pa bi lahko vprašalnik imel praktično vrednost pri preverjanju načinov stimuliranja posameznih trenerjev – trenerje, ki kot pomembnejša izpostavljajo stališča vzgoje mladih športnikov, bi na primer lahko stimulirali z izobraževanjem o vsebinah, ki se navezujejo na odnose med športniki, na pomen samega športa za vseživljenjski razvoj, medtem ko bi trenerji, ki izpostavljajo stališča vrhunstva, veliko bolj zanimale teme, ki so vezane na rezultate na velikih tekmovanjih. Prav tako bodo verjetno slednji bolje in z večjim zadovoljstvom delovali v vrhunskem športu, prejšnji pa na ravni klubskega športa. Za trenerje, ki izpostavljajo težave pri svojem delu, pa bi bilo potrebno najti individualne načine stimuliranja (v smislu urejanja delovnega časa, v kolikor je seveda to mogoče, drugačnih plačilnih pogojev ...), saj bi s tem bistveno izboljšali njihovo zadovoljstvo pri delu, s tem pa tudi njihovo uspešnost in kvaliteto dela.

Literatura

- Bečaj, J. (1997). *Temelji socialnega vplivanja [Foundations of social influence]*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- Bucik, V. (1997). *Osnove psihološkega testiranja [Foundations of psychological testing]*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za psihologijo.
- Caprara, G. V., Barbaranelli, C., Borgogni, L., Bucik, V. in Boben, D. (1997). *Model »velikih pet« - pripomočki za merjenje strukture osebnosti [Big five model – instruments for measuring personality structure]*. Ljubljana: Produktivnost d.o.o.
- Gummerson, T. (1992). *Sports coaching and teaching*. London: A & C Black.
- Jošt, B., Dolenc, M., Pustovrh, J., Leskošek, B., in Vest, A. L. (2001). Views held by Slovene coaches on some contents-related issues of their professional work. *Kinesiologia Slovenica*, 7(1–2), 22–23.
- Krech, D., Crutchfield, R. S. in Ballachey, E. L. (1972). *Pojedinec u društvu: Udžbenik socijalne psihologije [Individual in society: Handbook of social psychology]*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva Srbije.
- Krevsel, V. (2001). *Poklic športnega trenerja [The profession of a sports coach]*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za šport, Inštitut za šport.
- Marentič-Požarnik, B. (2000). *Psihologija učenja in pouka [Psychology of teaching]*. Ljubljana: DZS.

- Martens, R. (1990). *Successful coaching* (2. izd.). Champaign: Human kinetics.
- McCullagh, P. in Noble, J. M. (1996). Education and training in sport and exercise psychology. V J. L. Van Raalte in B. W. Brewer (ur.), *Exploring sport and exercise psychology* (str. 377–394). Washington, DC: American Psychological Association.
- Musek, J. (2000). *Nova psihološka teorija vrednot [The new psychological theory of values]*. Ljubljana: Educy, Inštitut za psihologijo osebnosti.
- Nastran Ule, M. (2000). *Temelji socialne psihologije [Foundations of social psychology]*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Pur, A. (2005). *Stili vodenja, storilnostna motivacija in stališča do treniranja pri trenerjih individualnih in ekipnih športov [Leadership styles, achievement motivation and attitudes towards coaching in coaches of team and individual sport]*. Neobjavljeno diplomsko delo [Unpublished bachelor's thesis], Univerza v Ljubljani, Fakulteta za šport, Ljubljana, Slovenija.
- Rot, N. (1983). *Socijalna interakcija I [Social interaction I]*. Beograd: Društvo psihologa SR Srbije.
- Sabock, R. J. (1985). *The coach* (3. izd.). Champaign: Human kinetics.
- Sherif, M. (1967). *Social interaction: Process and products*. Oxford: Aldine.
- Solomon, G. B. (2001). Performance and personality impression cues as predictors of athletic performance: An extension of expectancy theory. *International Journal of Sport Psychology*, 32(1), 88–100.
- Tušak, M. in Tušak, M. (2001). *Psihologija športa [Sport psychology]*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- Tušak, M., Tušak, M. in Tušak, M. (2003). *Vloga družine in staršev v športu [The role of family and parents in sport]*. Zalog: Klub M. T.